

Окупаційний режим у завойованих нацистами країнах. Рух Опору

1. Нацистський «новий порядок» у Європі
2. Рух Опору в окупованих країнах

1. План «Ост». Окупаційна політика фашистських держав була детально розроблена одночасно з планами ведення війни. Про злочинні плани німецько-фашистських загарбників стосовно народів Центральної та Східної Європи переконливо говорять так званий план «Ост», директива «Про особливу підсудність у районі дії плану «Барбаросса» і особливі заходи військ», указівки про ставлення до радянських військовополонених та інші документи.

Планом «Ост» передбачалися колонізація території Радянського Союзу і країн Центральної та Східної Європи, знищення мільйонів людей, перетворення на рабів «третього рейху» українців, росіян, білорусів, поляків, чехів та інших народів Центральної та Східної Європи. Планувалося виселити протягом 30 років 65% населення України, 75% населення Білорусії, 80-85% населення Польщі, значну частину населення Латвії, Литви, Естонії - усього 31 млн. чоловік. На «звільнені» землі намічалось переселити 10 млн. німців, а місцевих жителів, що залишилися (за розрахунками гітлерівців, близько 14 млн.), поступово «онімечити».

Документи нацистського рейху свідчать, що СРСР підлягав розчленуванню і ліквідації. На його території передбачалося утворити чотири рейхскомісаріати - німецькі колоніальні провінції: «Остланд», «Україна», «Москва», «Кавказ», управління якими повинно було здійснюватися спеціальним «східним міністерством» на чолі з А. Розенбергом.

На загарбаних територіях нацисти створювали концтабори, табори смерті, в'язниці та гетто. Проводилися масові розправи над місцевим населенням. Тільки в Бабиному Яру в Києві окупанти знищили понад 100 тис. чоловік. У роки окупації в республіках Прибалтики, у Білорусії, Україні, Російській Федерації гітлерівці знищили понад 10 млн. мирного населення. Нацистський режим демонстрував усьому світові свою антилюдську сутність.

Зміст «нового порядку», як нацисти йменували встановлений ними режим, зводився до ліквідації незалежності і суверенітету держав, необмеженої економічної експлуатації та сваволі окупантів.

Злочини нацистів у Європі. На початок літа 1941 р. нацистська Німеччина поширила своє панування майже на всю територію Західної, Центральної і Південно-Східної Європи. Крім країн, окупованих до початку бойових дій, війська Німеччини в ході першого періоду Другої світової війни захопили території ще 9 європейських держав. Тут також утверджувався «новий порядок». Головними каральними органами нацистів були СС і

гестапо.

Історично довідка

СС - організація німецьких нацистів, одна з головних опор нацистського режиму. Спочатку виконувала функції охоронних загонів нацистської партії. Війська СС відрізнялися крайнім фанатизмом і винятковою жорстокістю. В обов'язки СС входила, зокрема, підтримка «нового порядку» у Європі відповідно до нацистської расової теорії. Міжнародний військовий трибунал засудив СС як злочинну організацію.

Гестапо - таємна державна поліція в нацистській Німеччині. Створена в 1933 р. Проводила масовий терор у Німеччині та за її межами. Міжнародним військовим трибуналом у Нюрнбергу визнана злочинною організацією.

На всій території, окупованій нацистами, запрацювали «фабрики смерті». Найбільшими концентраційними таборами були Дахау, Бухенвальд, Заксенхаузен і Равенсбрюк у Німеччині, Маутхаузен в Австрії. У них перебували військовополонені, цивільне населення, учасники руху Опору.

В'язнів концтаборів змушували виконувати каторжні роботи, морили голодом, жорстоко катували. У багатьох таборах нацистські лікарі проводили «медичні» експерименти, садистськи піддаючи свої жертви страшним тортурам. У цілому в концтаборах опинилося 18 млн. чоловік, 12 млн. із яких загинули.

Мільйони жителів Європи були насильно вивезені в Німеччину для робіт на заводах, фабриках, у сільському господарстві «третього рейху». Для утримання населення в покірності широко використовувалася система заручництва і масових екзекуцій. Символами цієї політики було повне знищення жителів сіл Хатинь у Білорусії, Орадур у Франції, Лідиче в Чехословаччині.

Другу світову війну іноді називають тотальною, оскільки вона зачепила всі сторони життя суспільства. За самими приблизними підрахунками, війна забрала життя 65 млн. чоловік, більш половини з яких були цивільними особами. Історія ніколи не пробачить нацизму і фашизму ці страшні злочини.

Голокост — кампанія систематичного расового геноциду євреїв, яку проводила гітлерівська Німеччина протягом Другої світової війни, спроба знищення всіх євреїв Європи з використанням новітніх технологій.

«Остаточне вирішення» єврейського питання було затверджене влітку 1941 р. і поширювалося на всі європейські країни. Євреїв переселяли до гетто. Була створена мережа концтаборів, де мало відбуватися знищення людей (планувалося умертвити 7-8 млн. чоловік); найбільшими «фабриками смерті» були Освенцим, Треблінка. Масові розстріли були організовані в усіх населених пунктах Східної Європи (Бабин Яр у Києві).

Європа продемонструвала як героїзм тих, хто переховував євреїв, так і аморальність тих, хто видавав гестапо євреїв, які втекли з гетто чи концтабору. Польські партизани створили спеціальну організацію з порятунку євреїв — «Зеготу», проте війну пережило лише 5 % євреїв Польщі.

У Данії король Кристіан, демонструючи своє співчуття євреям, нашив на свій одяг жовту зірку Давида; більшість данських євреїв урятувалися. В Угорщині шведський дипломат Р. Валленберг організував утечу багатьох євреїв.

Документально встановлене знищення близько 6млн євреїв: 3 млн. у Польщі, 2 млн. у СРСР, 1 млн. в інших країнах.

2. Сутність руху Опору, його форми та цілі. Рух Опору - це визвольний рух проти зовнішнього і внутрішнього фашизму, нацизму і встановлених ними порядків, за відновлення національної незалежності і державного суверенітету окупованих країн, за більш справедливий і демократичний лад після звільнення.

Форми руху Опору були різкими. В одних випадках це були видання підпільних газет, збір і передача союзникам важливої інформації, в інших - саботаж, зриви військових поставок, диверсії, організація партизанських загонів і збройних нелегальних груп.

В окремих країнах окупованої Європи почали формуватися загальні керівні органи руху Опору. Однак цілі учасників Опору, у залежності від їхньої політичної орієнтації, згодом значною мірою почали розрізнятися.

Різні цілі учасників руху Опору

Помірні кола Опору	Ліві сили в русі Опору
Помірні кола Опору робили ставку на звільнення своїх країн силами західних держав і повернення до впади законних урядів, вигнаних фашистами. Вони виступали за відновлення конституційного ладу і демократичних принципів.	Ліві сили, наприклад, комуністи, масово брали участь у русі Опору. Вони активно розгорнули діяльність після нападу Німеччини на СРСР, виступали під гаслом негайного початку всенародної війни проти окупантів, а потім - соціалістичної революції.

На територіях, окупованих Японією, становище було трохи іншим. В'єтнам, Лаос, Камбоджа, Бірма, Індонезія, ряд інших азіатських країн до війни не мали незалежності. Тому якийсь час народи цих країн сподівалися, що з рук Японії вони одержать незалежність. Але ця ілюзія швидко розвіялася. Новий окупаційний режим означав лише зміну влади і виявився набагато жорсткішим за колоніальний. Антияпонський рух сформувався у Бірмі, Малайї, Індонезії, на Філіппінах, у ряді інших країн.

Рух Опору у Франції. Одним із центрів європейського Опору стала Франція. Це пояснюється багатьма факторами: окупанти домагалися максимального використання у своїх інтересах кваліфікованої робочої сили, вішістський режим остаточно скомпроментував себе в очах французького народу. Франція вела третю за відносно короткий період війну з

Німеччиною. Антинімецькими настроями, значною мірою підсиленими окупаційним режимом, була перейнята більшість французького населення.

У рух Опору втягувались різні соціальні прошарки: робітники, селяни, інтелігенція, офіцери, священнослужителі, банкіри, власники фабрик і заводів.

Буквально з перших днів окупації країни одна за одною відбувалися демонстрації, страйки, диверсії, спрямовані проти нацистських загартників і їх поплічників - вішістів. Уже в червні 1940 р. по лондонському радіо виступив Шарль де Голль, який закликав співвітчизників розгорнути збройну боротьбу проти гітлерівців. У цьому ж році де Голлем була створена організація «Вільна Франція» (з 1942 р. - «Франція, що бореться»), яка очолила рух Опору. Союзники визнали її законним представником французького народу.

Народне піднесення дозволило створити французькі збройні сили за межами країни - факт безпрецедентний у світовій історії. У 1942 р. патріотичні організації об'єднали свої бойові групи в боєздатну армію, яка визнала керівництво генерала П. де Голля. Спочатку її чисельність складала 70 тис. чоловік. По всій території Франції активно діяли загони партизанів, очолювані комуністами і лівими соціалістами. У 1942 р. партизани і «Франція, що бореться» об'єднали свої зусилля.

Патріотичний фронт зміцнювався. У 1943 р. у Франції виникли єдині керівні органи Опору і, насамперед, Національна рада Опору, що стала вищим керівним органом руху на території Франції й об'єднала всі антифашистські сили країни.

Рух Опору в Італії. У Північній і Центральній Італії, окупованій німецько-фашистськими військами, керівництво рухом Опору здійснювали комітети національного визволення, що склалися з представників християнських демократів, соціалістів, комуністів та інших антифашистських партій. Деякі гірські райони Італії були звільнені від окупантів і перетворилися на своєрідні «партизанські республіки», де вся повнота влади належала партизанським бригадам імені Дж. Гарібальді. Уперше гарібальдійці вступили в бої з гітлерівцями ще восени 1943 р. на півночі Італії.

У горах створювалися демократичні органи влади на чолі з місцевими комітетами національного визволення.

Рух Опору в Польщі. Нацистська расистська доктрина передбачала знищення польської державності і польської нації. З жовтня 1939 р. у Польщі був встановлений найжорстокіший окупаційний режим, основними проявами якого були терор і геноцид.

Наприкінці вересня 1939 р. у Парижі був сформований польський уряд в еміграції. З 1940 р. цей уряд знаходився у Великій Британії. Там же був утворений і орган представницької влади Польщі - Політична рада. У Франції та деяких країнах Близького Сходу під керівництвом лондонського уряду почалося формування частин польської армії.

Одночасно відбувалася консолідація і лівих сил. У січні 1942 р. за допомогою Москви була створена Польська робітнича партія, яка стояла на

комуністичних позиціях. У 1943 р. на території СРСР був утворений Союз польських патріотів, який почав формувати свої збройні сили - Військо польське. Незабаром розкол руху Опору був перенесений і на територію самої Польщі.

Влітку 1943 р. визвольний рух у Польщі піднявся на новий рівень. Великий вплив мали формування Армії Крайової, керовані з Лондона емігрантським урядом, і загони Гвардії Людової, утворені комуністами. Ці військові формування вели боротьбу з окупантами, хоча між ними існували серйозні розбіжності щодо тактики і стратегії у визвольному русі, майбутнього ладу Польщі. Розбіжності часом переростали у відкрито ворожі відносини.

Протиріччя між «лондонським табором» і «людовцями» відіграли фатальну роль у Варшавському повстанні 1 серпня - 2 жовтня 1944 р., піднятому Армією Крайовою та розгромленому нацистськими окупантами. У результаті загинуло 200 тис. поляків, а Варшава була практично повністю зруйнована.

Рух Опору в Югославії. У Югославії рух Опору очолили комуністи. З ініціативи КПЮ в 1941 р. був утворений Народно-визвольний фронт (НВФ). У 1942 р. був сформований вищий орган представницької влади НВФ - Антифашистське віче народного визволення Югославії (АВНВЮ), який заявив про відмову визнати законність емігрантського уряду і покладення функцій виконавчої влади на Національний комітет визволення Югославії (НКВЮ) під керівництвом Й. Броз Тіто.

Створена і керована комуністами Народно-визвольна армія Югославії (НВАЮ) на початок 1943 р. звільнила 2/5 території країни.

Головні сили НВАЮ під командуванням Верховного головнокомандувача Й. Броз Тіто з боями пробралися в долину ріки Неретва. Тут відбулася одна з вирішальних битв народно-визвольної війни в Югославії, що закінчилася перемогою над окупантами.

Національно-визвольна боротьба народів Югославії ускладнювалася протистоянням усташів і четників, а також і тих, і інших з комуністами.

Усташі - хорватські праворадикальні націоналісти, прихильники моноетнічної хорватської держави; під час Другої світової війни вони здійснювали політику терору і геноциду стосовно сербів, євреїв і циган.

Боротьбу з окупантами вели також четники (від слова «чета» - загін) - сербські націонал-патріоти. Вони встановили контакти з лондонським емігрантським урядом і були прихильниками конституційної монархії.

Бої між четниками й усташами набували рис національно-релігійної війни між православними і католиками, у якій постраждало і мусульманське населення країни.

Рух Опору в Чехословаччині. Раніше за інші країни рух Опору розгорнувся на землях Чехословаччини. Широкого поширення набув саботаж на військових заводах, здійснювалися диверсії на залізницях, електростанціях. У країні зростало єднання всіх патріотичних сил незалежно від партійної та релігійної приналежності. Прихильники емігрантського

уряду і лівих сил діяли в рамках загальних органів Опору.

Яскравою сторінкою боротьби проти окупантів стало повстання в Словаччині, що почалося наприкінці серпня 1944 р. Воно було спрямовано проти нацистів і режиму Тісо. Партизанські загони протрималися в горах до приходу частин Червоної армії.

Внесок учасників руху Опору в загальну перемогу над фашизмом. Великий внесок у звільнення своїх країн від фашизму зробили патріоти Греції, Норвегії, Бельгії, Нідерландів і ряду інших країн.

Патріотичний і антифашистський рух Опору відіграв значну роль у перемозі над фашизмом. Його учасники обирали різні форми і методи боротьби за волю і незалежність своїх країн. У русі Опору брали участь люди різних політичних поглядів: радикали і республіканці, консерватори і ліберали, комуністи і соціалісти, безпартійні; люди різних рас і національностей, представники багатьох соціальних кіл, прихильники різних релігійних течій. Багатьом з них було призначено покласти своє життя на спільний вівтар Перемоги над ненависним ворогом.

Завдання для самоконтролю

- 1. Якими були основні завдання плану «Ост»?*
- 2. Нацистський «новий порядок» передбачав проведення особливої расової політики. У чому її сутність?*
- 3. В чому суть Голокосту? Які історичні уроки несе Голокост для народів світу?*
- 4. Проаналізуйте основні форми руху Опору. Які були його особливості в різних країнах?*

